

УДК 339.5

МІЖНАРОДНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

INTERNATIONAL FUNDAMENTALS OF STATE SUPPORT AGRICULTURE

ОСППЧУК Т.С., *
здобувачка другого (магістрського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сізьського господарства імені Петра Василенка

The article substantiates the international foundations of state support for agriculture. It was established that the issues of regulating state support of the agricultural sector have long been outside the framework of multilateral agreements. International cooperation in the field of trade in certain goods was seen as the best alternative to agreements in the field of subsidies and state support. The World Trade Organization (WTO) has developed and applies a system that allows not only to take into account all measures to support agriculture, but also to differentiate them depending on the impact on trade.

Keywords: GATT, WTO, agriculture, state support, institutional framework.

У статті обґрунтовано міжнародні основи державної підтримки сільського господарства. Встановлено, що питання регулювання державної підтримки аграрного сектора протягом довгого періоду перебували за рамками багатосторонніх домовленостей. Міжнародне співробітництво в галузі торгівлі окремими товарами розглядалося як найкраща альтернатива домовленостям в сфері субсидій і державної підтримки. В рамках Світової організації торгівлі (СОТ) розроблена і застосовується система, яка дозволяє не тільки враховувати всі заходи підтримки сільського господарства, а й розмежовувати їх в залежності від впливу на торгівлю.

Ключові слова: ГАТТ, СОТ, сільське господарство, державна підтримка, інституційні основи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання регулювання державної підтримки аграрного сектора протягом довгого періоду перебували за рамками багатосторонніх домовленостей. У післявоєнні роки в дискусіях про необхідність створення порядку правил для регулювання світової торгівлі в першу чергу обговорювалися питання зниження тарифів з метою створення більш сприятливих умов для торгівлі. Проте було очевидно, що збереження колишнього рівня субсидування і державної підтримки аграрного сектора може нівелювати ефект, очікуваний від скорочення тарифного захисту. Міжнародне співробітництво в галузі торгівлі окремими товарами розглядалося як найкраща альтернатива домовленостям в області субсидій і державної підтримки. Однак досвід переговорів між провідними країнами в післявоєнний період показав, що домовитися про правила торгівлі окремими товарами на тривалий час буде складно у зв'язку з постійно мінливими зовнішніми умовами та загрозами. В результаті переговорів в Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (ГАТТ) [1] були включені положення, згідно з яким країни-учасниці повинні були тільки сповіщати про обсяги і види субсидування окремих товарів, а також субсидії, що впливають на торгівлю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми участі держави в регулюванні економічних процесів сільськогосподарського виробництва вивчалися численними зарубіжними дослідниками-класиками, серед них: А. Сміт, Д. Рікардо [2] та багато інших. Питання державного регулювання і підтримки сільськогосподарської галузі є поширеною областю дослідження вітчизняних економічних шкіл. В українській економічній літературі є значна кількість публікацій, присвячених підтримці сільськогосподарських виробників. Міжнародні основи державної підтримки, як чинника розвитку сільського господарства, відзначено в роботах В.М. Онегіної [3], Н.В. Шибаєвої [4], О.М. Ільчук [5] та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у обґрунтуванні міжнародних основ державної підтримки сільського господарства.

* Науковий керівник; Антоценкова В.В., к.е.н., доцент

Виклад основного матеріалу. Питання врегулювання внутрішньої підтримки було порушено учасниками ГАТТ в ході переговорів раунду Кеннеді, 1961-1962 рр., Токійського Раунду, 1973-1975 рр. Проте формула, що враховує інтереси всіх учасників переговорів, була вироблена тільки в ході Уругвайського раунду переговорів, 1986-1994 рр., за підсумками якого був сформульований новий порядок правил по торгівлі і була створена Світова організація торгівлі (СОТ). World Trade Organization (WTO) – міжнародна економічна організація, яка регулює правила міжнародної торгівлі згідно з принципами лібералізму. Там, де країни зіштовхуються з торговими бар'єрами і бажають їх зниження, переговори допомагають відкрити ринки для торгівлі. Головне завдання СОТ – сприяти безперешкодній міжнародній торгівлі. Розвинені країни, з ініціативи яких створена СОТ, вважають, що саме економічна свобода в міжнародній торгівлі сприяє економічному зростанню та підвищенню економічного добробуту людей. В даний час вважають, що світова торгова система повинна відповідати таким п'яти принципам: 1) Відсутність дискримінації в торгівлі; 2) Зниження торговельних (протекціоністських) бар'єрів; 3) Стабільність і передбачуваність умов торгівлі; 4) Стимулювання змагальності в міжнародній торгівлі; 5) Пільги в міжнародній торгівлі для менш розвинених держав [1].

В цілому СОТ пропагує ідеї фритредерства (вільної торгівлі), борючись за усунення протекціоністських бар'єрів. В його основі функціонують угоди СОТ, переговори та підписання яких здійснюється більшістю країн, що торгують у світі. Ці документи забезпечують правові основи норм міжнародної торгівлі. Вони, по суті, є контрактами, які зобов'язують уряди дотримуватись своєї торгової політики в узгоджених межах, допомогти виробникам товарів та послуг, експортерам та імпортерам вести свій бізнес, дозволяючи урядам досягати соціальних та екологічних цілей. Торгові відносини часто включають суперечливі інтереси. Угоди, в тому числі ті, які ретельно домовляються в системі СОТ, часто потребують тлумачення. Саме в цьому полягає мета врегулювання суперечок, записана в угодах СОТ. На початковому етапі дискусій пропонувалися радикальні варіанти систем регулювання підтримки. Так, наприклад, США виступили з пропозицією повністю усунути всю підтримку протягом 10-річного періоду, обґрунтовуючи це негативним впливом на торгівлю. У підсумковий текст увійшли правила, що стосуються розподілу всієї підтримки аграрного сектора на три групи в залежності від ступеня впливу на торгівлю. Крім того текст нової Угоди СОТ про сільське господарство містив правила за трьома основними блоками питань: внутрішня підтримка, доступ на ринок товарів (тарифний захист), експортні субсидії.

Вперше у світовій практиці Угода СОТ «Про сільське господарство» встановила спеціальні правила торгівлі сільськогосподарськими товарами, що відрізняються від торгівлі промисловою продукцією. Проте, основні правила в частині доступу на ринок містяться в ГАТТ, а також в Угоді про застосування санітарних та фіто-санітарних заходів. Одночасно до сільськогосподарських субсидій застосовуються частково положення Угоди про субсидії та компенсаційні заходи [6].

Ключовим принципом в сфері регулювання внутрішньої підтримки в системі правил СОТ є класифікація заходів за кількома блоками: «бурштиновий ящик», «зелений ящик» і «блакитний ящик». Символіка кольорів для визначення груп заходів подібна до світлофора. Зелений колір припускає використання внутрішньої підтримки без будь-яких істотних обмежень. «Янтарний» відповідно містить певні рамки, але не передбачає заборон. У такій логіці розуміння символіки блакитного кольору складніше, найімовірніше це синтез бурштинового і зеленого, тобто існують певні обмеження, але вони не такі значні.

Угода СОТ «Про сільське господарство» встановлює перелік заходів, які класифікуються як ті, які не здійснюють негативного впливу на торгівлю чи здійснюють незначний негативний вплив на торгівлю. Дані програми прийнято визначати заходами «зеленої скриньки». Критерії програми «зеленої скриньки» прописані в Угоді «Про сільське господарство». Загальним критерієм до всіх програм підтримки в рамках «зеленого ящика» є надання субсидії за рахунок коштів бюджету, а не за рахунок коштів споживачів, поряд з цим, наслідки підтримки не повинні бути фактом цінової підтримки. У разі, якщо програма та заходи, які застосовується членом СОТ не відповідають хоча б одному критерію заходів «зеленої скриньки», вони класифікуються, як

заходи «бурштинового ящика».

Заходи «блакитного ящика» підтримки включають програми, спрямовані на самообмеження виробництва. При цьому виплати з державного бюджету повинні бути пов'язані, наприклад з фіксованим поголів'ям худоби, або прив'язані до конкретних площ та врожаїв, або виплати повинні проводитися в розрахунку на 85% або менше від базового рівня виробництва. Такі програми також звільнюються від зобов'язання по скороченню і обмеженню в обсягах, при цьому розглядаються як заходи, які надають що спотворює, на торгівлю. Заходи «блакитного ящика» реалізуються в ЄС (вводяться з метою подолання спаду цін на оптових ринках), Японії, США, Норвегії. Згідно з положеннями ст. 6 Угоди заходи, що не підпадають під критерій «блакитного ящика», підлягають скороченню і обмежені в обсягах для кожного члена СОТ відповідно до своїх зобов'язань. Такі заходи відносяться до «бурштинового ящика» – до заходів, які здійснюють негативний вплив на торгівлю. За правилами СОТ всі члени беруть на себе зобов'язання щодо обсягу «бурштинового ящика». Для учасників Уругвайського раунду зобов'язання відповідають середньорічному обсягу внутрішньої підтримки, наданої в 1986-1988 рр., і фіксуються в переліку зобов'язань кожного члена СОТ.

Структура «бурштинового ящика» складніша, ніж в інших групах заходів внутрішньої підтримки в рамках СОТ. Крім того, по кожному елементу передбачається своя система розрахунку показника підтримки.

Іншим принципом системи правил регулювання внутрішньої підтримки СОТ є поділ заходів «бурштинового ящика» на продуктово-специфічну підтримку і продуктово-неспецифічну підтримку.

Таблиця 1

Основні інституційні відмінності між ГАТТ* і СОТ

General Agreement on Tariffs and Trade, GATT Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ)	World Trade Organization, WTO Світова організація торгівлі (СОТ)
Комплекс правил, результат багатосторонньої угоди на тимчасовій основі без будь-якої інституційної бази, крім невеликого секретаріату	Постійно діючий інститут, який має розгалужену мережу органів
Діяла на основі угоди про тимчасове застосування (після сорокалітнього терміну його діяльності, держави-члени не приймали свої зобов'язання в рамках ГАТТ як постійні)	Прийняті зобов'язання є постійними
Регулювалися питання лише в галузі торгівлі товарами	Крім торгівлі товарами, регулює також торгівлю послугами, торгівлю, пов'язану з правами інтелектуальної власності, а також окремі питання інвестиційної діяльності, пов'язаної з торгівлею
Процедура вирішення спорів є вкрай формалізованою	Процедура вирішення спорів проходить за чітко прописаною процедурою, значно швидше, і рішення з цього при вроду є обов'язковими для виконання.

*Примітки: У 1995 перейменовано на СОТ.

Продуктово-специфічна підтримка – підтримка, що надається на виробництво, продаж, транспортування і т.д. конкретних сільськогосподарських товарів. Такі заходи включають в себе підтримку ринкових цін, субсидії на окремі види продукції. До цієї категорії в разі наявності інформації щодо рівня підтримки щодо конкретних товарів можуть також включатися компенсації частини вартості комбікормів, що закупаються тваринницькими комплексами, молочними фермами і птахофабриками, компенсації витрат на транспортування окремих сільськогосподарських вантажів.

Продуктово-неспецифічна підтримка – підтримка, що надається державою на виробництво сільськогосподарської продукції, яку неможливо розподілити по окремих товарах. До таких програм відносять надання пільг з оплати вартості електроенергії і паливно-мастильних

матеріалів, кредитування сільгосптоваровиробників на пільгових умовах, капіталовкладення виробничого призначення [7, с.176; 8, с.20; 9, с.16].

Відносно обсягів підтримки члени СОТ зобов'язуються не перевищувати встановлені АМП і поетапно їх скорочувати. У 1987 р США запропонували використовувати еквівалент для рівня підтримки і далі вести переговори по цьому показнику. Так вперше з'явився показник Агреговані заходи підтримки (АМП), методологія розрахунку якого в подальшому була включена в текст Угоди СОТ про сільське господарство [6].

Важливим принципом правил регулювання внутрішньої підтримки СОТ є *de minimis*, який представляє собою граничний рівень фінансування заходів «бурштинового ящика» і який є своєрідним кількісним критерієм спотворює ефекту на торгівлю. Для розвинених країн *de minimis* складає 5 і менше відсотків вартості всієї виробленої сільськогосподарської продукції. Для країн, що розвиваються цей показник дорівнює 10%.

Рівень *de minimis* може бути зобов'язанням члена СОТ. В такому випадку надається право на використання обсягів підтримки чітко в межах 5 або 10-відсоткового порогового рівня. Принцип *de minimis* застосовується і щодо продуктово-специфічної підтримки. Для кожного з видів підтримки встановлюється 5-ти (для розвинених держав) або 10-відсотковий (для країн, що розвиваються і найменш розвинених держав) ліміт. Наприклад, держава може використовувати підтримку окремих сільськогосподарських товарів на рівні не вище 5% від їх валового виробництва і одночасно реалізовувати програми субсидування, що відносяться до продуктово-неспецифічної підтримки, на рівні нижче або рівному 5% від валової вартості всієї сільськогосподарської продукції.

Відповідно до Угода СОТ «Про сільське господарство» АМП розраховується по кожному продукту і виражається в грошовому обчисленні. Одночасно підтримка, не пов'язана з виробництвом конкретної продукції, розраховується окремо і також виражається в грошовому обчисленні і фіксується в окремій таблиці. Важливо підкреслити, що пільги по основним податкам і зборів, що надаються сільськогосподарським підприємствам і є по своїй суті субсидією, не враховуються при розрахунках АМП.

При розрахунку загального або кінцевого рівня АМП складається продуктово-специфічна і продуктово-неспецифічна підтримка. Однак, якщо застосований розмір субсидії нижче або дорівнює *de minimis*, така підтримка не включаються в кінцевий поточний обсяг АМП і фіксується окремо з метою інформування членів СОТ про наявність такого роду заходів. Важливим принципом системи СОТ є і врахування специфіки країн, що розвиваються – спеціальний і диференційований режим. Згідно з цим принципом країнам, що розвиваються надається перехідний період для скорочення АМП довше, ніж для розвинених – 10 років, а не 6 років як для розвинених. Крім того відсоток скорочення також менше – 13%, а не 20% як для розвинених. Одночасно принцип спеціальний і диференційований режим передбачає і більший розмір *de minimis*.

Висновок. Таким чином, в рамках СОТ розроблена і застосовується система, яка дозволяє не тільки враховувати всі заходи підтримки сільського господарства, а й розмежовувати їх в залежності від впливу на торгівлю. Отже, відповідно до міжнародних основ державної підтримки сільського господарства (СОТ), не скорочують обсяги внутрішньої підтримки за такими програмами: фінансова допомога з метою заохочення розвитку сільського господарства і аграрної сфери; загальнодоступні інвестиційні субсидії в сільське господарство; загальнодоступні субсидії на виробництво в аграрному секторі, призначені для виробників з низькими доходами і недостатніми ресурсами; підтримка програм щодо поступового зниження виробництва наркотичних рослин.

Література.

1. World Trade Organization (WTO). WORLD TRADE REPORT 2020. Government policies to promote innovation in the digital age URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm
2. Шибаєва Н.В. Історія економіки та економічної думки. Навч. посіб. Харків: «Міськардрук», 2015. 396 с.
3. Онегіна В.М. Антощенко В.В. Спільна аграрна політика та конкурентоспроможність

сільського господарства ЄС. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики і перспективи: монографія / За ред. Т. Зінчук. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 494 с. С. 152-162.

4. Шибасва Н.В. Регуляторна політика в аграрній сфері: монографія. Харків : «Стильна типографія», 2018. 470 с.

5. Ільчук О.М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 2 С. 93-98. <https://cutt.ly/VnbOada>

6. AGREEMENT ON AGRICULTURE. World Trade Organization (WTO). URL: <https://cutt.ly/DnbOs76>

7. Кравченко Ю.М., Антощенко В.В. Фактори сталого розвитку економіки аграрного сектору. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Сер. Економічні науки. 2019. Вип. 200. С.174-183

8. Onegina, V., Megits, N., Antoshchenkova V., Boblovskiy, O. (2020) Outcome of capital investment on labor productivity in agriculture sector of Ukraine. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 7(1), 12-25.

9. Олійник А.П. Позитивні та негативні наслідки субсидіювання для основних стейкхолдерів України. Вісник студентського наукового товариства навчально-наукового інституту бізнесу і менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства: зб. наук. праць. Харків: ХНТУСГ, 2020. Вип.2. С.15-18.

10. Антощенко В.В., Копитко О.В. Державне регулювання і підтримка молочної галузі в умовах євроінтеграції Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, Сер. Економічні науки. 2018. Вип. 4. С.201-210.

References.

1. World Trade Organization (WTO). WORLD TRADE REPORT 2020. Government policies to promote innovation in the digital age. Retrieved from: https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm

2. Shybaieva, N.V. (2015). History of economics and economic thought. Navch. posib. Kharkiv: «Miskdruk» [in Ukrainian].

3. Onehina, V.M., Antoshchenkova, V.V. (2019). Spilna ahrarna polityka ta konkurentospromozhnist produktsii silskoho hospodarstva YeS. Ahrarna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: vyklyky i perspektyvy: monohrafiia / Za red. T. Zinchuk. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury (pp.152-163) [in Ukrainian].

4. Shybaieva, N.V. (2018) Regulatory policy in the agricultural sector. Kharkiv: «Stylna typohrafiia» [in Ukrainian].

5. Ilchuk. O.M. (2019). State support of agriculture in Ukraine. *Ekonomika APK*. 2 (pp. 93-98) [in Ukrainian].

6. AGREEMENT ON AGRICULTURE. World Trade Organization (WTO). Retrieved from: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag.pdf

7. Kravchenko, Yu.M., Antoshchenkova, V.V. (2019). Factors of sustainable economic development of the agricultural sector. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva*. Ser. Ekonomichni nauky. 2019. Vyp. 200. (pp.174-183) [in Ukrainian].

8. Onegina, V., Megits, N., Antoshchenkova V., Boblovskiy, O. (2020) Outcome of capital investment on labor productivity in agriculture sector of Ukraine. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 7(1), 12-25.

9. Oliinyk A.P. (2020)pozytyvni ta nehatyvni naslidky subsydiuvannia dlia osnovnykh steikholderiv Ukrainy. *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva navchalno-naukovoho instytutu biznesu i menedzhmentu Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva*: zb. nauk. prats. Kharkiv: KhNTUSH, 2020. 2. (pp.15-18) [in Ukrainian].

10. Antoshchenkova, V.V., Kopytko, O.V. (2018). Derzhavne rehuliuвання i pidtrymka molochnoi haluzi v umovakh yevrointehratsi *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V.V. Dokuchaieva*, Ser. Ekonomichni nauky. 4. (pp.201-210) [in Ukrainian].

